

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете на гл. ас. д-р Кирил Първанов Кирилов,
участник в конкурса за академичната длъжност „доцент“ на Института за
български език „Проф. Любомир Андрейчин“ в професионалното
направление 2.1. Филология, научна специалност 05.04.17 – Български
език (диалектология), за нуждите на Секцията за българска диалектология
и лингвистична география

В конкурса за „доцент“ по научната специалност Български език (диалектология), обявен в бр. 7 /20.01. 2017 г. на Държавен вестник, участва единствен кандидат гл. ас. д-р Кирил Първанов Кирилов от Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ при БАН. Той е представил необходимите документи.

К. Кирилов е роден на 25.07.1975 г. в Годеч. Висшето си образование, като магистър по български език и литература, той завършва в СУ „Св. Кл. Охридски“. През 1998 г. постъпва на работа като филолог-специалист в СБДЛГ в ИБЕ при БАН. Научните му интереси в областта на старобългарския език и историческата граматика стават солидна база за развитието му като диалектолог през следващите години. Кирилов получава професионалния късмет няколко пъти да вземе участие в диалектоложки експедиции и да се обучи като опитен теренист. Проучването на българските диалекти на морфологично и лексикално езиково равнище се превръща в основен акцент на неговите публикации и професионални занимания. Същевременно Кирилов е и хоноруван асистент във ФСФ на СУ „Климент Охридски“, където има възможност да предаде натрупания опит и знания на следващи поколения езиковеди. Съществен е приносът му в организирането на една от най-мощните студентски практики, с помощта на която се попълва и дообогатява корпусът на Словника на БДР. Важно значение за израстването на Кирилов има и професионалната му квалификация, която той развива с поредица от специализации в чужбина – в Будапещенския и във Виенския университет и в Словашкия Институт по славистика „Ян Станислав“. Едновременно с това Кирилов е докторант на самостоятелна подготовка и работи върху докторската си дисертация, която защитава успешно през 2008 г. Тезата му „Префиксната перфективация в историята на българския език“ е издадена като монография, но в тази рецензия тя няма да бъде обект на анализ, защото вече е изконсумирана в процеса на научния растеж на Кирилов.

Продукцията на кандидата в конкурса е представена от следните трудове (29 на брой, като 30-тият няма да се коментира тук, защото е въвн от обсега на езиковедския дискурс):

I. В областта на историята на българския език:

1. Излязлата през 2016 г. от печат монография **„Исторически развой на старобългарските глаголи за движение. Формиране и развитие на видовата деривация“** представлява цялостно изследване на глаголите за движение от старобългарския период до наши дни, илюстрирано със завиден корпус от материал върху цялата езикова територия. За да се постигне първоначално обявената цел, умело са съчетани различни подходи: диахронен (при проследяване на развой на глаголите), синхронен (при ситуирането им в определена епоха), ономасиологичен и семасиологичен (при формулиране на значенията), елементарен (при анализ на отделните форми) и системен (при анализа на системата на префиксация и суфиксация). Тези подходи, с помощта на които се анализира впечатляващ корпус от материал, позволяват да бъде проследена историческата съдба както на отделните глаголи, така и на характерните за тях граматически категории. Приносен характер в монографията имат обясненията на причините, поради които едни лексеми отпадат, а други променят значението си. Потърсени са и причините за изчезване на корелацията *насоченост – ненасоченост* при префигираните моторни глаголи. Изразено е предположение как изследваното противопоставяне, засягащо малоброен клас глаголи, може да засегне техни производни, като оттам се прехвърли и върху всички останали в корелативен вид *завършеност – незавършеност*. Монографията експлицитно показва общи черти в развой на именната и глаголната система, които не са изолирани помежду си в хода на историческия развой на езика.

2. Трайният интерес на проблемите, свързани с развой на старобългарската глаголна система, е налице и в студията на Кирилов **„Изчезването на една стара опозиция“** (В: Юбилеен сборник в чест на проф. Иван Буюклиев. София, 2012), посветена на корелацията *конкретна – неконкретна* насоченост при моторните глаголи. Разпадането ѝ резонно е обяснено с дефективната парадигма на определенomotorните глаголи и на случаите на неутрализацията ѝ при префигираните. Прави се и обосновано предположение за причините, свързани с изчезването на определенomotorните глаголи *веда, неса*, и на запазването на *тека* и *точа*, дължащо се на промяна на значението при един от членовете.

3. На историческата съдба на глаголите са посветени поредица от статии на Кирилов: **„Исторически развой на непрефигираните глаголи за движение“** (В: Македонски преглед. 2015); **„Глаголите владея/овладея/овладявам и обладая/обладавам от синхронна и диахронна гледна точка“** (В: Български език. 3. 2014); **„Поява и развой на вторични имперфективи при старите глаголи на състоянието“** (В: Съвременните измерения на едно научно прозрение. София, 2016); **„Исторически развой на вторичните имперфективи при глаголите за движение“** (В: Исторически хоризонти на българската лингвистика. 2014); **„Формирането на видовата опозиция“** (В: Проблеми на историческата лексикология и лексикография. София, 2011); **„Итеративни глаголи в Берлинския сборник“** (В: Сборник с докладите от заключителната конференция *Компютърни и интерактивни средства за исторически и езиковедски изследвания*. София, 2011). Всички тези статии имат стандартизиран изследователски подход – прави се преглед на появата и развоя на различните видове глаголи през старобългарската и среднобългарската епоха, промените, които настъпват с тях, вкл. отпадането на едни и семантични промени у други и диалектното им наследство в наши дни. Особен интерес представлява статията **„Исторически развой на старобългарските каузативни глаголи в сравнение с унгарските каузативи и с фактитативния залог във френски език“** (В: *Езикът във времето и пространството*. Велико Търново, 2014), в която отново диахронно се представя развоят на старите о-итеративи и на деноминативните итеративи, а в синхронен план се описва състоянието на причинителните глаголи. Любопитен е изводът, че старобългарските каузативи в известен смисъл приличат на каузативите в съвременния унгарски език, образувани чрез добавяне на наставки към други глаголи. Българският език обаче, макар и да притежава средства за изразяване на причинителност, не е развил самостоятелна граматична категория като *voix factitive*, характерна за френски. Статията има приносен характер, особено заради само на пръв поглед необичайната съпоставка с унгарски и френски, която се прави за пръв път у нас.

По отношение на статията **„Глаголите със значение *обичам* в исторически и съвременен план“** (В: Български език и литература. 1. 2017) ще си позволя да отправя известна критика, свързана с недостатъчното познаване на библиографията по тази добре проучена тема в българската езиковедска наука. Приведеният материал от говорите, както и изводът, че

в диалектите глаголите със семантика ‘обичам’ са много повече от тези в книжовния език, както и че диалектната семантика при някои от тях е много по-широка от книжовната, не са нито нови, нито непознати. С известно неудобство се налага да отбележа, че въз основа на богат диалектен материал изследването и изводите са направени още през далечната 1992 г. в статията „Глаголи със значение *обичам, обичаме се* и свързаните с тях имена в български език“ (В: Die slavischen Sprachen, Band 30, 1992, с. 153 – 161) на А. Кочева.

II. В областта на лингвистичната география К. Кирилов работи като член на българската комисия към Общославянския лингвистичен атлас (ОЛА). Той е ексцерпирал диалектен материал от българските пунктове и го е верифицирал за колективното издание „**Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА): Серия фонетико-грамматическая: Болгарские материалы: Выпуск 1. Рефлексы *ě; Выпуск 2а. Рефлексы *ę; Выпуск 2б. Рефлексы *ǫ; Выпуск 3. Рефлексы *ьг, *ьг, *ьл, *ьл; Выпуск 4а. Рефлексы *ь, *ь; Выпуск 4б. Рефлексы *ь, *ь.**“ (в съавт. със Славка Керемидчиева, Л. Василева, М. Котева и Хр. Дейкова). Тези материали са поредното доказателство за специалното място на българския език сред славянското езиково семейство като своеобразен микрокосмос на останалия славянски свят. Кирилов участва и в колективното издание **Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА): Серия лексико-словообразовательная: Болгарские материалы: т. 1. Животный мир; т. 2. Животноводство; т. 3. Растительный мир; т. 8. Профессии и общественная жизнь. М.; СПб.: Нестор-История, 2013. 240 с.** (заедно със Славка Керемидчиева, Л. Василева, Ел. Вълчева и Хр. Дейкова), разкриващо приликите и отликите между славянските диалекти на всички езикови равнища в разглежданите тематични групи. Особена заслуга на българската комисия в тези два труда са препратките към карти от Обобщаващия том на БДА, които недвусмислено показват границите на българския езиков континуум в действителност.

II. В областта на диалектната лексикология и лексикография К. Кирилов работи с особено усърдие и постоянство. Той е член на екипа, проучил един от най-интересните и самобитни български говори – говора на с. Еркеч, Поморийско – сто години след Л. Милетич. На терен Кирилов се отличава с безспорни качества на опитен експлоратор, който с присъщата си непринуденост съумява да предразположи събеседниците си и да събере и запише ценен диалектен материал. Кирилов е и съавтор в колективния

труда **„Еркеч – паметта на езика. Традиции и устойчиви тенденции в развитието на един архаичен български говор – говора на село Еркеч (днес Козичино), Поморийско.** София, 2012 г. (300 с.).“ Това е най-новото изследване на архаичния диалект на с. Еркеч, запазен почти непокътнат до наши дни, като акцентът в него пада върху диференциалния речник на говора. Кирилов участва в него с над 30 стр., той се включва и с транскрибиране на диалектни текстове, събрани както лично от него, така и от колеги. Те са приложени в края на книгата, на която беше присъдена наградата *Книга на годината на Института за български език*“ за 2012 г.

Подчертан интерес Кирилов проявява към въпроси, свързани с диалектната номинация на явления или реалии, плод на който са статии като: **„Начини за назоваване на явленията говорене насън в родопските говори“** (В: Българите в чужбина – толкова близо, толкова далече. Част I. 2016); **„Названия за следа на диво животно в родопските говори“** (В: Проф. Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. София, 2016); **„Начини за назоваване на клеветата в родопските говори“** (В: Българска реч. Кн. 4. 2015). В първата статия са посочени различните начини за изразяване на феномена *говорене насън*: с една лексема или чрез словосъчетание. Лингвистичният материал е много богат, той отразява един вербален акт, различен от обичайното човешко говорене, когато съзнанието е замъглено или изключено. Единствено при глагола *блази* 'а в представения от автора диалектен материал липсват достатъчно убедителни семантични доказателства, че става дума за *говорене насън*; от примерите може да се направи извод, че по-скоро става дума за 'мамене, изкушаване, загатване'. Втората статия е посветена на лексемите, с които се назовава *следа, оставена от диво животно* в родопските говори, разглежда се семантиката на *следа* и *диря*, произходът и производните им и се прави интересният извод, че *следата* е лесно забележима, докато *дирята* обединява по-трудно уловимите и по-невидимите за всяко око белези, като пресъздава една позагубена времева и пространствена картина. Третата статия предлага интердисциплинарно изследване на феномена *клеветене* в родопските говори. Този тип вербална агресия има домашен лингвистичен арсенал за изразяване, независещ от конфесията в различните села, от които е приведен материал. Произходът на голяма част от лексемите отвежда към старобългарската епоха, моделите са многобройни и устойчиви, затова щеше да е интересно, ако бяха направени и някои изводи, свързани със

склонността на българина да *клевети* и *набеждава* като част от неговия народопсихологически портрет.

III. Етнолингвистичната проблематика също е част от научните интереси на Кирилов, респ. тя става тема на негови публикации. Въз основа на лично събран диалектен материал по време на теренните изследвания в с. Еркеч Кирилов проучва **„Интересен персонаж от българската митология (по материал от с. Козичино, Поморийско)“** (В: Език и епос. Мит. Кн. 2. 2013.). Става дума за непозната фигура от българската демонология – баба Виренка, която е архетип на Великата майка, обитаваща водни пространства и носеща новородените в ареала на Източна Стара планина. В **„Образът на вещицата в с. Козичино, Поморийско“** (В: *Mirabilia*: Чудеса и чудовища. София, 2016.) Кирилов интерпретира традиционен митологичен персонаж, който в посочения ареал може да бъде и жена, и птиче, но неизменно е обект на преследване и омраза от местните. В статията **„Концептът *кражба* в лингвокултурата на еркечанина“** (В: Езикът във времето и пространството. Велико Търново, 2011) обект на изследване са лексемите, вербализиращи концепта *кражба*, който в този ареал, изненадващо, има положителна конотация и даже става един от задължителните белези за инициация на младите мъже. С подчернато приносен характер е статията **„Концептът *богатство* в старобългарския език“** (В: Български език. Кн. 4. 2012), особено с оглед на факта, че досега този концепт не е ставал предмет на самостоятелно лингвокултурологично изследване. Съчетаемостта на лексемите, ексцерпирани от старобългарски речници и приведени от автора, показва, че средновековният българин е поставил на по-специално място човека, притежаващ някакви блага. Изведените концептуални признаци и положителната конотация полемизират с досегашните представи за богатството като извор на страдания, като нещо грешно и нечисто, бремене или препятствие. За средновековния българин *богатството* е ценност, особено когато е придобито с труд, когато се пази и е източник на щедрост по отношение на околните. То става още по-стойностно, когато обединява притежанието на материални и духовни блага.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Научната продукция на гл. ас. д-р Кирил Първанов е повече от достатъчна по обем за професионалния му растеж по-нагоре. Тя е изпълнена на необходимото научно ниво. Препоръчително би било той още по-често да се осмелява да излиза извън познатия и иначе добре работещ модел за научна интерпретация на емпиричния материал,

изразяващ се в обстоен преглед на появата и развоя на една или друга категория през старобългарската и среднобългарската епоха и многообразието на диалектното ѝ наследство в наши дни. Кирилов има знанията, уменията и потенциала още повече да разнообрази научните си търсения. Той е опитен експлоратор, притежава солидни познания в областта на старобългарския език и историческата граматика и е школуван анализатор на диалектните явления на различни езикови равнища. Несъмнени са и преподавателските му достойнства, благодарение на които успява да увлече следващи поколения лингвисти още от студентската скамейка.

Впечатляващото количество и сериозните качества на представените от К. Кирилов научни изследвания ми дават основание убедено да дам своя положителен вот за това да му бъде присъдена академичната длъжност ДОЦЕНТ.

Рецензент:

(доц. д-р А. Кочева)